

ZADNJA IZMENA

Peter Høeg

Smillin občutek za sneg
(odlomek)

"Trideset je svetopisemsko število," reče Elsa Lübing. "Juda je dobil trideset srebrnikov. Jezus je bil star trideset let, ko je bil krščen. Za novo leto bo trideset let, odkar je Kriolitna korporacija prešla na avtomatizirano knjigovodstvo."

Sedemindvajseti december je. Sedi na istih stoli kot prejšnjič. Na mizi je isti čajnik, pod čajnimi skodelicami isti podložki. Isti razgled, ob katerem se ti zvrsti, ista bela zimska svetloba. Zdi se, kot da je čas obstal. Kot da sediva tu že ves teden, ne da bi se premaknili, zdaj pa je nekdo pritisnil na gumb in medve nadaljujeva tam, kjer sva tedaj prenehali. Razen ene stvari. Ona se je, tako se zdi, odločila. Nekaj neomajnega je na njej.

Oči ima udrti in bolj bleda je kot zadnjič, kakor da jo je to, da je prišla tako daleč, stalo nekaj noči brez spanca.

Ali pa si vse samo domišljam. Mogoče je videti takšna zato, ker je preživela božič ob postu in bedenju, obenem pa še dvakrat na dan izrekala svojih sedemsto molitev.

"Po svoje se je v teh tridesetih letih vse spremenilo. Po svoje pa je vse ostalo isto. Tedanji direktor - v petdesetih in zgodnjih šestdesetih - je bil svetnik Ebel. Z ženo sta imela vsak svojega po naročilu izdelanega rolls-roycea. Od časa do časa je eden od avtomobilov stal zunaj, v njem je čakal uniformiran šofer. Takrat smo vedeli, da sta prišla on ali žena pogledat v tovarno. Oseбно ju nismo nikoli videli. Ona je imela zasebni

vagon, ki je stal v Hamburgu, in večkrat na leto so ga pripeli k vlaku, ki jo je odpeljal na Riviero. Sicer so vodili podjetje finančni direktor, direktor prodaje in direktor inženiringa Ottesen. Ottesen je bil zmeraj v laboratoriju ali pa v kamnolomu v Saqqaqu. Nikoli se ga ni dalo videti. Direktor prodaje je kar naprej potoval. Včasih je prišel domov in sibal naokoli nasmeha, darila in objestne šale. Spomnim se, kako je prvič po vojni, ko je prišel iz Pariza, prinesel svilene nogavice."

Zasmeje se ob misli, da jo je nekoč osrečilo nekaj takšnega, kot so svilene nogavice. "Opazila sem, da tudi vas veselijo obleke. Z leti to mine. Zadnjih trideset let sem nosila samo belo. Če omejiš zemeljske reči, lahko svobodno posvetiš misli duhovnim."

Niti besede ne rečem, v mislih pa si zapišem to pripombo. Krojač Tvilling na Heinejevi ulici, ki mi bo sešil hlače, rad zbira take bisere.

"To je bil aparat, velik en meter krat dva krat meter in pol. Imel je dva vhoda. Enega za evropske kovance z desetiškim sistemom, drugega pa za britanske funte šterlinge in penije. Vnesel si ustrezen podatek, stroj je perforiral kartico za vnos podatkov. To pomeni, da je bil podatek teže dostopen. Kadar so številke prevedene v luknjičasto kodo, jih je teže razvozlati. To je centralizacija. Tako je rekel direktor. S centralizacijo so zmeraj povezani določeni stroški."

Po svoje se v modernem svetu lažje najdemo. Vsi pojavi so postali mednarodni. Grenlandska trgovska družba je – to je bil del centralizacije – prenehala poslovati na Maxwellovem otoku leta 1979. Moj brat je bil tam lovec deset let, bil je kralj otoka, nepremagljiv kot kak poglavar tropa pavijanov. Ko so zaprli trgovino, ga je to prignalo na jug do Upernavika. Bila sem zaposlena na tamkajšnji meteorološki postaji, on pa je tisti čas pometal doke v pristanišču. Naslednje leto se je obesil. To je bilo tistega leta, ko je bil odstotek samomorov na Grenlandiji najvišji na svetu. Grenlandsko ministrstvo je v *Atuagagdluutinu* objavilo, da bo očitno težko uskladiti nujno potrebno centralizacijo z lovsko dejavnostjo. Niso pa zapisali, da bo še kar nekaj ljudi naredilo samomor. To se je razumelo samo po sebi.

"Pokusite piškote," pravi. "*Spekulaas*. Sama sem jih spekla. Vse življenje sem potrebovala, da sem ugotovila, kako jih je treba vzeti iz modelčkov, da se ne poškodujejo."

Piškoti so ploščati, temnorjavi, na spodnji strani imajo vtisnjene mandljeve lističe. Pozorno jih gleda. Ljudje, ki so vse življenje živeli sami, si lahko privoščijo, da negujejo zanimanje za visoko specializirane stvari. Recimo za to, kako je treba jemati piškote iz modelčkov.

"Malo goljufam," reče. "Recimo tale tukaj. Modelček prikazuje moža in ženo. Prav težko je dobro zadeti oči. Zato uporabim pletilko, ko jih vzamem iz modelčka in položim na mizo. Nekaj podobnega se dogaja v korporaciji. Tam pravijo temu 'dobra knjigovodska praksa'. To je prilagodljiv izraz, ki pokriva tisto, kar bodo nadzorniki sprejeli. Ali veste, kako je porazdeljena odgovornost v družbah na borznem seznamu?"

Odkimam. Maslo in dišave v teh piškotih so pomešani v takem razmerju, da bi jih lahko pojedel sto, in šele ko bi bilo prepozno, bi ugotovil, kako ti je slabo.

"Vodstvo je glede financ seveda odgovorno odboru direktorjev in navsezadnje tudi delničarjem. Finančni direktor je bil 'izvršni predsednik odbora'. Takšna delitev moči je lahko videti zelo praktična. Vendar zahteva popolno zaupanje. Ottesen je bil zmeraj v kamnolomu. Direktor prodaje je bil zmeraj na potovanju. Mislim, da ne pretiravam, če rečem, da se je finančni direktor dolga leta odločal glede vseh stvari, ki so bile pomembne za korporacijo. Seveda ni bilo nobenega razloga, da bi dvomili o njegovi poštenosti. Njegovim odločitvam si lahko povsem zaupal. Bil je tako odvetnik kot knjigovodja. Nekdanji član mestnega sveta. Bil je in je še zmeraj v mnogih svetovalnih komisijah. Pri stanovanjskih združenjih in hranilnicah."

Ponudi mi skledo. Danci izražajo svoja močna čustva s hrano. To mi je postalo jasno že takrat, ko sem bila z Moritzem prvič na obisku pri prijateljih. Ko sem si tretjič vzela sladkarije, me je pogledal naravnost v oči.

"Jej, dokler te ne bo sram pred samo seboj," je rekel.

Svojemu znanju danščine nisem popolnoma zaupala, vendar sem razumela, kaj je hotel reči. Naložila sem si še trikrat. Ne da bi ga nehala gledati. Soba je izginila, najini gostitelji so izginili, piškotov nisem več okušala. Obstajal je samo Moritz.

"Še zmeraj me ni sram," sem rekla.

Postregla sem si še trikrat. Potem je pograbil pladenj in ga položil nekam, kjer ga nisem mogla več doseči. Zmagala sem. Prva iz dolge vrste majhnih, pomembnih zmag nad njim in nad danskimi manirami.

Piškoti Else Lübing so drugačne sorte. Pripravili naj bi me do tega, da bi postala tako njena zaupnica kot tudi sokrivka.

"Nadzornike izberejo na sestanku delničarjev. Toda deleži korporacije – razen tistih, katerih lastnika sta sam finančni direktor in vodstvo – so razdeljeni med veliko ljudi. To so vsi dediči osmih partnerjev, ki so si pridobili prve rudarske pravice v prejšnjem stoletju. Nikoli jih niso mogli sklicati na sestanek vseh delničarjev. To pomeni, da ima direktor pretirano

velik vpliv. Omembe vredno je, da se glede vseh zadev, povezanih z gospodarsko najpomembnejšim delom grenlandskih rudarskih pravic, odloča en sam človek, ali ne?"

"To je pa res pretresljivo."

"Tu pa je še poslovni vidik. Korporacija je bila zelo velika odjemalka. Vsak nadzornik, ki je nastopil proti direktorju, je moral biti pripravljen na to, da bo izgubil to odjemalko. In navsezadnje je bilo dejstvo, da so imeli isti ljudje znotraj družbe različne vloge. Nadzornik korporacije v šestdesetih letih je kasneje postal eden od direktorjevih sodelavcev, ko je odprl svojo odvetniško pisarno. Sedmega januarja 1967 sem delala polletno bilanco. Eden od zneskov ni bil specificiran. Za sto petnajst tisoč kron. V tistih časih velika vsota. Koga od zunaj to morda ne bi presenetilo. Komisiji bi verjetno ušlo. Pri skupnem prometu petdeset milijonov kron prav gotovo. Zame, ki sem se ukvarjala z dnevnimi bilancami, pa je bilo to nesprejemljivo. Zato sem začela iskati ustrezno kartico. Ni je bilo. Vse so bile oštevilčene. Morala bi biti tam. Pa je manjkala. Potem sem šla v direktorjevo pisarno. Pod njegovim vodstvom sem delala dvajset let. Poslušal me je, pogledal v svoje papirje, potem pa rekel: 'Gospodična Lübing, jaz sem odobril ta znesek. Zaradi tehničnih računovodskih razlogov bi ga bilo preveč zapleteno specificirati. Naš nadzornik meni, da je ta seznam knjigovodsko sprejemljiv. Vse drugo pa ne sodi več v vašo stroko.'"

"Kaj ste napravili?" sem vprašala.

"Vrnila sem se in vnesla številke. Kot mi je naročil. In s tem sem postala sokriva. Pri nečem, česar nisem razumela, česar nisem nikoli razumela. Nisem dobro upravljala s 'talenti', ki so mi bili zaupani. Pokazala sem se za ne vredno zaupanja."

Čutilim z njo. Ni šlo za to, da je direktor zavrnil njeno pristojnost, tako da ji je prikrival informacije. Ali da ji je nesramno odgovoril. Problem je bil v tem, da je oskrnil njen ideal poštenosti.

"Povedala vam bom, kje se pojavi ta znesek v računovodskih knjigah."

"Naj uganem," rečem. "Pojavi se med izdatki za geološko odpravo družbe na Pusti ledenik na Geli Alti blizu zahodne grenlandske obale, poleti 1966."

Pogleda me s priprtimi očmi.

"V poročilu iz leta 1991 so bili namigi na neko zgodnejšo odpravo," pojasnim. "Zato sem uganila."

"V tistem času se je zgodila tudi neka nesreča. Nesreča z eksplozivom. Od osmih udeležencev sta dva umrla."

Posveti se mi, zakaj me je poklicala. Vidi me kot neke vrste nadzornico.

Nekoga, ki bi lahko pomagal njej in Našemu Gospodu raziskati nepojasnejni znesek s sedmega januarja 1967.

"Na kaj mislite?" me vpraša.

Kaj naj ji povem? Moje misli so zmedene.

"Razmišljam, da ni zdravo delati izlete na Pusti ledenik," rečem.

Nekaj časa molče sediva; spili sva čaj, pojedli piškote in gledali svet, ki nama leži pred nogami, pokrit s snegom in zemeljski.

In celo snop sončnih žarkov je prerezal Solsortsko cesto in nogometno igrišče pri šoli na cesti Due. Ampak že ves čas sem prepričana, da mi ima še nekaj povedati.

"Svétnik Ebel je umrl leta 1964," reče. "Vsi pravijo, da se je z njim končalo neko obdobje v danskem finančnem življenju. V svoji oporoki je zahteval, da potopijo njegov rolls-royce v severnem Atlantiku, medtem ko bo švedski igralec Gösta Ekman na ladijski palubi recitiral Hamletov monolog."

Kar vidim ta prizor. Ta pogreb bi bil lahko simbol politične smrti in vstajenja. Staro, hrupno kolonialno politiko na Grenlandiji so v tistem času opustili. Napravili so prostor za politične linije šestdesetih - pravice severnih Dancev do izobraževanja.

"Korporacijo so reorganizirali. To smo opazili po tem, ker smo dobili novega koordinatorja poslov in dve novi ženski v knjigovodstvu. Sicer pa je bilo največ sprememb v oddelku za raziskave. Zato ker so kriolit že skoraj izčrpali. Kar naprej so si morali izmišljati nove postopke za sortiranje in izločanje, kajti øre je bil vreden zmeraj manj. Vendar smo vsi vedeli, kaj se dogaja. Občasno se je med kosilom v samopostrežni restavraciji začelo govoriti o novem odkritju. Bilo je kot prehodna vročica. Čez nekaj dni so govorice zmeraj zaničali. Na začetku je bilo v laboratoriju zaposlenih samo pet ljudi. Razširili so ga. Kar naenkrat jih je bilo dvajset. Prej so za krajša obdobja najemali dodatne geologe. Pogosto so prišli iz Finske. Zdaj pa je nastala stalna raziskovalna skupina. Potem so leta 1967 ustanovili Komisijo za znanstveno svetovanje. Zato je postalo vsakdanje delo bolj skrivnostno. Zelo malo so nam povedali. Toda komisijo so oblikovali zato, da bi odkrila nova najdišča. Sestavljali so jo predstavniki nekaterih velikih družb in ustanov, s katerimi je korporacija sodelovala. Švedska družba za diamantno vrtnanje, Danski rudniki, Inc., Geološki inštitut, Grenlandski urad za geologijo. S tem je postalo knjigovodstvo bolj zapleteno. Zadeve so bile težavnejše zaradi mnogih novih honorarjev, številnih stroškov za odprave. In ves čas sem mislila na nerešeno zadevo s sto petnajst tisoč kronami."

Premišljam, kako je, če si tak kot ona, s takšnim pretiranim smislom za številke in vero v poštenost, pa moraš vsak dan sodelovati s človekom, ki ga sumničiš, da prikriva neko nepravilnost.

Sama mi odgovori. "Nič ni namreč skrito, razen zato, da bi se razodelo, in nič ni skrivno, razen zato, da bi prišlo na dan." Markov evangelij, četrto poglavje, dvaindvajseta vrstica."

Zaradi vere v božjo pravičnost zna biti potrpežljiva.

"Leta 1977 smo dobili računalnike. Nikoli mi ni uspelo, da bi jih razumela. Na mojo prošnjo smo še naprej vodili ročno knjigovodstvo. Leta 1992 sem se upokojila. Tri tedne prej, preden sem šla v pokoj, smo napravili bilanco. Finančni direktor je predlagal, naj jo prepustim koordinatorju. Vztrajala sem, da jo bom naredila sama. Sedmega januarja – natanko petindvajset let po dogodku, ki sem ga omenila – sem sedela pri vknjižbah za odpravo, ki je šla na Gelo Alto prejšnje poletje. Bilo je kot znamenje. Poiskala sem tiste stare knjige. Primerjala sem stroške, vsak račun posebej. To je bilo seveda težko. Odpravo iz leta 1991 je financirala Komisija za znanost, kajti to je postala običajna praksa. Pa vendar jih je bilo *mogoče* primerjati. Največji strošek v letu 1991 je bil štiristo petdeset tisoč kron. Poklicala sem komisijo in zahtevala specifikacijo."

Premolkne, da bi obvladala svojo ogorčenost.

"Kasneje sem dobila pismo, v katerem so mi v bistvu sporočili, da česa takega ne bi smela zahtevati brez vednosti svojih neposredno nadrejenih. Ampak takrat je bilo že prepozno. Kajti tedaj po telefonu so mi že odgovorili. Štiristo petdeset tisoč kron so plačali za najem ladje."

Vidi, da nič več ne razumem.

"Ladje," pravi, "obalne ladje, zato da bi odpeljala osem ljudi na zahodno obalo Grenlandije, kjer naj bi nabrali nekaj kilogramov vzorčnih mineralov. To ne bi imelo smisla. Pogosto smo najeli *Disko* od Grenlandske trgovske družbe. Za prevoz kriolita. Ampak ladja za majhno odpravo, to ne bi nikomur padlo na misel. Se kdaj spomnite svojih sanj, gospodična Smilla?"

"Včasih."

"Zadnje čase se mi je večkrat sanjalo, da vas je poslala Previdnost."

"Morali bi slišati, kaj pravijo o meni na policiji."

Kot mnogi starejši ljudje sliši samo tisto, kar ji ugaja. Presliši mojo pripombo in nadaljuje svojo temo. "Mogoče mislite, da sem stara. Mogoče se sprašujete, ali sem senilna. Ampak zapomnite si: 'Vaši starci bodo imeli sanje.'"

Pogleda naravnost skozme, naravnost skoz zid. Naravnost v preteklost.

"Mislim, da so tistih sto petnajst tisoč kron leta 1966 porabili za najem ladje. Mislim, da je nekdo pod krinko Kriolitne korporacije poslal dve odpravi na zahodno obalo."

Zadržim dih. Pri njeni poštenosti in obenem prelamljanju zvestobe, ki je trajala vse življenje, je to kočljiv trenutek.

"Za to lahko obstaja samo ena razlaga. Po petinštiridesetih letih dela v družbi se pač ne morem domisliti nobene druge. Nekaj so hoteli prepeljati nazaj na Dansko, nekaj tako težkega, da so za to potrebovali ladjo."

Ogrnem si pelerino. Črno pelerino s kapuco, v kateri sem videti kot nuna in za katero se mi je zdelo, da bo primerna za to priložnost.

"Carlsbergova ustanova je delno financirala odpravo leta 1991. Med njihovimi računi je tudi honorar za Benedicte Clahn," pravim.

Zasanjani pogled upira naravnost predse, medtem ko lista po svojih popolnih knjigovodskih knjigah brez ene same napake.

"In leta 1967 tudi," reče počasi. "Honorar za prevajalko, dvesto sedeminšestdeset kron. Tudi ta znesek je bil eden tistih, ki si jih nisem znala pojasniti. Vendar pa se je spomnim. Bila je ena od direktorjevih znank. Prej je živela v Nemčiji. Dobila sem občutek, da se poznata še iz Berlina, iz leta 1946. Takoj po vojni so se zavezniki v Berlinu pogajali o delitvi aluminijevih zalog. Veliko ljudi iz korporacije je v teh letih pogosto potovalo tja dol."

"Kdo na primer?"

"Na primer Ottesen. Direktor prodaje. In svetnik Ebel."

"Še kdo?"

Omotična je od toliko govorjenja in od tega, da je nekomu izlila srce, tisti nekdo pa se utegne izkazati za greznico. Utrujeno tehta moje vprašanje.

"Ne morem se spomniti nikogar drugega. Je to pomembno?"

Skomignem. Drži me. Lahko bi me tako rekoč dvignila s tal. "Fantkova smrt. Kaj boste napravili?"

Danska družba je hierarhična. Ona najde napako, se pritoži šefu. On jo zavrne. Pritoži se komisiji. Ta jo zavrne. Toda nad komisijo sedi Naš Gospod. V molitvi se je obrnila Nanj. Zdaj bi mi rada pokazala, da sem ena Njegovih pomočnikov, da me je poslal na pomoč.

"Tista obalna ladja. So dobili, kar so hoteli?"

Zmaje z glavo. "To je težko reči. Po nesreči so preživele in njihovo opremo so odpeljali v Godthøb in potem domov. O tem sem prepričana, ker je oddelek za plačilni promet nakazal denar za plovbo in letalske karte."

Sledi mi do dvigala. Do nje začutim nenadno nežnost. Materinski

občutek, čeprav je dvakrat starejša od mene in trikrat močnejša.

Dvigalo se ustavi.

"Ne dovolite si, da bi vam vaša poštenost prinesla hude sanje," pravim.

"Prestara sem, da bi karkoli obžalovala."

Potem se odpeljem dol. Na poti ven se na lepem nečesa domislim. Ko jo priključem s tipko na srebrnem domofonu, mi odgovori, kot da je stala tam in čakala na moj klic.

"Gospodična Lübing."

Niti v sanjah je ne bi poklicala po imenu.

"Finančni direktor. Kdo je to?"

"Naslednje leto bo šel v pokoj. Svojo odvetniško pisarno ima. Ime mu je David Ving. Pisarna se imenuje Hammer&Ving. Nekje na Østrovi ulici je."

Zahvalim se ji.

"Bog z vami," mi reče.

Tega mi ni zunaj cerkve še nihče rekel. Mogoče prej tega tudi nisem tako zelo potrebovala.

Iz angleščine prevedla **Jana Cedilnik**,
spremno opombo napisal **Andrej Blatnik**

Leta 1957 rojeni Danec Peter Høeg je avtor štirih knjig, z zadnjo, *Smillinim občutkom za sneg*, je doživel nezasišlan mednarodni uspeh. Ne le da je izšla v vrsti prevodov in doživela evforične kritiške odzive, v Združenih državah se je uvrstila visoko tudi na prodajnih lestvicah, kar za besedilo, ki se vseskoz spogleduje z žanrom kriminalke in ki mu zato suspenza ne manjka, pravzaprav niti ne bi bilo presenetljivo, če ne bi šlo za prevod, ki prinaša s seboj nemalo tuje kulture. Naslovna junakinja, na pol Eskimka Smilla Qaavigaaq Jaspersen, se sprašuje, kaj je njenega soseda, šestletnega Eskimčka, ki se je bal višine, spravilo na teraso stanovanjske zgradbe – in kaj ga je pognalo od tam v sneg. Tu pa se ji odpira svet zapletenih poslovnih razmerij, finančnih soodvisnosti in – izza njega – zastrtih "predmetov želje", ki motivirajo na prvi pogled nerazumne dogodke. Besedilo, ki v središčni zgodbi spoštuje zakone žanrske privlačnosti, s pretanjenim zaustavljanjem pri nadrobnostih pa zastavlja temeljna eksistencialna vprašanja, tokrat vpeta tudi v zadnje čase medijsko razvpiti multikulturni okvir (razpetost glavne junakinje med 'danski' in 'eskimski' način življenja in posvečanje pozornosti eskimski eksotiki napeljujeta k misli, da besedilo ni bilo pisano brez misli na izvozni uspeh), je prineslo svežo kri na razraščajoče se področje, kjer se množična književnost srečuje z elitno.